

ÚJ TANTERVEINKRŐL

BÉKÉSZINÉ FEJES KATALIN

Szeged

Az új tanterv a készülő alsós tankönyvekben

I. RÉSZ

Az elmélet próbája a gyakorlat: akár ételreceptnek, akár tervdrajznak, akár tantervnek nevezik a szóban forgó elméletet.

A legjobb szakemberek hároméves munkájával kialakított, majd országos vitával ellenőrzött-javított tantervnek első gyakorlati próbája a tankönyv. Ebben őlt testet először az elmélet, ebben ítélhető meg először a koncepció tisztasága, ereje, életrevalósága.

Egyes alsó tagozati tankönyvek már elkészültek, vagy készülöben vannak, így a Módszertani Közlemények felkért néhány szerzőt, illetőleg pályázót, hogy egy-egy általuk alkalmasnak vélt részlettel mutassák be az új tantervi koncepció valamely jellegzetes sajátosságát. E részleteket természetesen már nem vitaanyagként közöljük (erre nem vagyunk illetékesek), hanem azzal a szándékkal, hogy olvasóinknak még a tankönyvek megjelenése előtt lehetőséget adjunk új megközelítésmódok átgondolására.

Az 1977-i számainkban öt közleményt tervezünk. Elsőként a 2. osztályos magyar nyelv szótagfogalmának új szemléletű feldolgozását mutatjuk be.

*

Nézzük először a változás lényegét!

A jelenlegi tanterv a legelvontabb elemet, a hangot tanítja meg előbb (A hangok és a betűk), s így a magánhangzóval már mint eszközzel ismerteti fel az előbb egy-egy szótagot, illetőleg a szótagolást (A szótagolás és az elvlasztás).

Az új tanterv megközelítési iránya ennek éppen a fordítottja. Mivel a szemlélete funkcionális, vagyis a szerepből következtet a formára, előbb felidézi, megerősíti és tudatosítja a mondókák, versek, alkalmas prózarészletek természetes ritmizálásából kihallatszó szótagokat; majd az így megtanított szótaggal mint eszközzel ismerteti fel az elvontabb egységet, a hangot.

S most nézzük ennek tankönyvpályázati feldolgozását!

SZÓTAGOLÁS ÉS ELVÁLASZTÁS A SZAVAKAT SZÓTAGOKRA BONTHATJUK

(Kép: Gyerekek állnak körben, éppen kiszámolják a fogót.)

Zoliék fogócskázni akarnak. De ki legyen a fogó?

– Számoljuk ki! – kiáltja Péter.

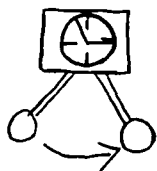
– Hogyan kell kiszámolni? Tanítsatok meg engem is! – kéri a csöpp Annika a nagyobbakat. Hamar megjegyezte a szöveget, s a következő fogót már ő számolta ki:

*Kóc, kóc,
ken-der-kóc,
lyu-kas tál-ban
bét gom-bóc.
A nyol-ca-dik
viz-be jült.
Dik-dik
ti-ze-dik,
ti-ed le-gyen
min-de-gyik.*

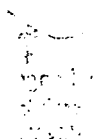
Ismertek-e hasonló kiszámolókat? Játsszatok és mondjatok el néhányat! Vigyázzatok, hogy egy játékosra csak egy szótagot ejtsetek!

Ritmikus gyakorlatok:

1. Játsszatok el a következő mondókát! (A kezetek legyen az óra ingája. Ritmusra lendítsétek az „ingát” jobbra, balra! Minden ingautés egy szótagnyi legyen!)

tik tak

tik

tak

Óra-mondóka

*Jár az ó-ra tik-tak,
ker-ge-tőz-ni hív-lak
ti-ki – ta-ki, tik – tak, tak.
Út az ó-ra hár-mat,
ti-ki – ta-ki, vár-lak,
ha nem si-etsz, itt-bagy-lak.
Ver az ó-ra ti-ki – ta-ki,
fuss a hó-ba Pi-ri, Ma-ri,
hogy fá-rad-jon ki-ki ma ki!*

Ha nem sza-ladsz,

*meg-
fog-
lak!*

(Kiss Dénes)

2. Mondjátok szótagolva, és tapsoljátok az alábbi találós kérdést! Ez legyen az ismétlődő ritmus:

ti - ti - ti - ti
ti - ti tá
Nem vagyok pék,
de nem ám,
Nincsen lisztem,
nincs szítám.
Ám amerre
én járok -
sűrűn-sűrűn
szítálok.

(Szalai Borbála)

Fejtsétek is meg a mondókát!

3. Olvassátok és egyenletes ritmussal tapsoljátok végig Sarkady Sándor Méhek című versét! Figyeljétek meg, hogy hány szótagúak a szavak!

Ezer
szorgos
mébe
zümmög:
ezer
gyűszű
mézet
gyűjtött.

Ezer
virág
kelybe
kellett,
míg a
kaptár
tele
tellett.

4. Weöres Sándor Bóbita című versének ez a ritmusa:
tá ti ti tá ti ti tá tá. Aki tudja, énekelheti is:

Bóbita, Bóbita táncol
körben az angyalok ülnek,
béka badak fuvoláznak,
sáska badak hegedülnek.

Bóbita, Bóbita épít,
hajnali ködfal a vára,
termeiben sok a vendég,
törpe király fia, lánya.

Bóbita, Bóbita játszik,
szárnyat ígér a malacra,
ráül, ígér neki csókot,
röpteti és kicaagja.

Bóbita, Bóbita álmos,
elpiben őszi levélen,
két csiga őrzi az álmát,
szunnyad az ág sűrűjében.

5. A következő versrészlet ritmusát ti találjátok ki! (Ne felejtsetek el, hogy egy szótagra csak egyet tapsoljátok!)

Paripám csodaszép pejő,
ide lép, oda lép, hajbó!
Hegyen át, vízen át vágat,
nem adom, ha ígérsz százat.

Amikor paripám ballag,
odanéz valahány csillag,
amikor paripám táncol,
odanéz a nap is százszor.

(Weöres Sándor)

Rítmusa:

Hasonlítsátok össze az előző vers ritmusával!

6. Csoportosítsátok a következő szavakat, melyik hány szótagú! Írjátok le a fűzetbe!

folyó, fáj, mosolyog, mély, tejjől, vaj, korcsolya

HÁNY SZÓTAGRA BONTHATÓK A SZAVAK?

1. Olvassátok el Mikes Katalin Tóparton című versét! (Három-három szótagot egy ütemben ejtsetek, az ütemek között tartsatok rövid szünetet! – A nád ringását utánozhatjátok is, ha minden ütemre jobbra-balra hajoltok.)

*Tóparton sáserdő
zsombékos, nádrejtő.
Bibic bűg, szélbinta
kisgolyát ringatja.*

*Éjente itt báló
harminckét nádvágó
nádkunyhót foltozgat,
csendnótát dúdolgat.*

Most csak a vers magánhangzóit mondjátok (ó-a-o á-e-ő), s tapsoljátok hozzá a ritmust!

Az egyik padsor olvassa a verset, a másik padsor csak a magánhangzókat mondja! Különbözik-e a ritmus a kétféle előadásban? Milyen hangzót találtok mindegyik szótagban?

2. A vers *éjente* szavát így tapsoltátok: *é-jen-te*. Az első szótagot egymagában alkotja az *é* magánhangzó. Kiss Dénes Levél című versében is találhattok néhány olyan szótagot, amely szintén csak egy magánhangzóból áll:

*Az írásod
ákombákom.
Nem lehetsz így
a barátom.*

*Leveled, ha
meg is kapom,
betűüdet
nem olvasom.*

*Bárbogy nézem,
papírháton
nincsen más csak
ákombákom.*

3. Igazak-e az alábbi állítások? Bizonyítsátok be!

Minden szó annyi szótagra bontható, ahány magánhangzó van benne.
A magánhangzó egymagában is alkothat szótagot.

A bizonyításhoz felhasználhatjátok az alábbi versrészlet szavait:

*Kirándulunk vasárnap
apu, anyu meg én,
fejünk fölött faágak
a lombon enyhe fény.*

*Már csokrom is van jó nyaláb,
és magyaráz apu,
ez zsálya, az meg szarkaláb
s az ott útliapu.*

(Székely Magda)

- Tagoljátok álló vonalkákkal a vers szavait!
- Jelöljétek meg pontokkal a vers összes magánhangzóját!
- Találtak-e magánhangzó nélküli szótagot?
- Karikázzátok be azokat a szótagokat, amelyek csupán magánhangzóból állnak!

4. Az alábbi részlet Móra Ferencnek A századik könyv című elbeszéléséből való. Figyeljétek meg, hogy a rövid sorokban milyen helyen választottunk el néhány szót!

*Üres volt az egész könyv, mint valami
notesz. Csak az első lapjára volt rá-
írva az édesapám szép, öreges betűi-
vel ez az egy sor:*

*Sose kívánj több földet, mint amennyit meg is birsz szántani!
Azóta sobase tettem be a könyvtá-
ramba könyvet olvasatlan.*

5. Gyűjtsetek a könyveitekből elválasztott szavakat! Számláljátok meg, hány szótagból állnak ezek!

*ü-res
no-tesz
e-gész
el-ső
so-se
kí-vánj
föld-det
könyv-vet*

*va-la-mi
lap-já-ra
rá-ír-va
ö-re-ges
szán-ta-ni
so-ha-se*

*é-des-a-pám
be-tű-i-vel
könyv-tá-ram-ba
ol-va-sat-lan*

6. Olvassátok el hangosan az alábbi népdalt!

*Zöld erdőben, sík mezőben
lakik egy madár.
Kék a lába,
zöld a szárnya,
jaj, be gyöngyen jár.
Várj, madár, várj,
te csak mindig várj.*

A vers mely szavait választhatjuk el írásban? Hány szótag van ezekben? Csoportosítsátok őket!

Az egytagúakat nem tagoljuk tovább, írásban nem választjuk el:

zöld, sík, egy, kék, a, jaj, be, jár, várj, te, csak

A két- vagy több tagú szavakat elválaszthatjuk.
Az egytagú szavakat nem választjuk el.

Gyakorlás

1. Tollbamondás:

A munkában ne légy lassú!

Helyesen írtátok le a mondatot?

Írjátok számjeggyel az egyes szavak fölé, hogy hány szótagúak!

2. Másoljátok le a füzetbe a következő szavakat!

szébb, jobb, több, kell, jött, lett, forr, ball

3. Gyűjtsetek kéttagú szavakat! (A füzetben dolgozzatok!) Mi a gyűjtés szabálya?

é – a tégla, kréta, béka,

e – é cserép,

á – a lámpa

Folytassátok a gyűjtést más magánhangzókkal is! Találjatok ki hasonló szógyűjtő játékokat!

4. Hány szót tudtok alkotni a következő szótagokkal?

ját-	-a	-tal	kú-	ú-	al-
fi-	-szik	i-	fok-	-ton	-gyel

Írjátok le az összerakott szavakat! Egy nem illik a kéttagúak közé. Melyik az?

5. Gyűjtsetek erről a képről egytagú szavakat! Írjátok le a füzetbe!

A kép alapján találjatok ki egy történetet! Egytagúak maradtak-e a történetben a gyűjtött szavak?

HOGYAN VÁLASZTJUK EL A TÖBB TAGÚ SZAVAKAT?

Két magánhangzó között legtöbbször elválaszthatjuk a szót

Olvassátok el hangosan az alábbi verset! (Szerepekre is szétoszthatjátok.)

Tréfás felelgető

Hova sietsz, Lacika?

- Megyek a piacra.

Mit viszel a zsákban?

- Fittyen-fütyöt párban.

És a kosaradban?

- Hercsula van abban.

Mi a rendes ára?

- Másfél krajcár párja.

No, az ugyan drága!

- Majd csak lesz gazdája.

(Ténagy Sándor)

Az első két sort így tapsoltátok:

Ho-va si-etsz, La-ci-ka?

Me-gyek a pi-ac-ra.

Milyen közös elválasztási szabály van ebben a két szóban?

si-etsz

pi-ac

A következő versrészletben is van két hasonló szó:

Siess haza, várunk téged,

legyen hangos kicsi fészked:

szóljon, zengjen csivít-nótád,

s költs ki újra sok fiókát!

Írjátok le elválasztva azt a két szót, amelyben két magánhangzó áll egymás mellett:

.....
.....

Egészítsétek ki és jegyezzétek meg a szabályt!

Két magánhangzó között a szót.

Gyakorlás

1. Hány csoportba lehet rakni a következő szavakat? Írjátok le a fűzetbe!

fejet, fiút, bajat, leányt, vajat, teát, tejet, diót

Észrevettétek, hogy mely szavak írására kell nagyon vigyázni?

2. Tollbamondás:

A fiúk miatt nem lett mienk a győzelem.

Függőleges vonalakkal tagoljátok a szavakat szótagokra!

3. Mondjátok el egy történetet a kép segítségével! Használjátok a következő szavakat is: *Biéta, piac, siet, dió.*

a szó tagolása a mássalhangzók között

Miről mesél a kép? Meséljétek ti is egy-egy táborigényekről!

Ez a kis vers is a táborozás örömeiről szól. Mondjátok el hangosan, s tapsoljátok a ritmusát!

*Nyári tábor,
vár a sátor,
vár az erdő,
vár a víz.*

*Hűsét ontja
a fák lombja,
szívünk röppen,
mint a csíz.*

(Csukás István)

Hány tagú szavakat találtak a versben? Csoportosítsátok őket! Melyik csoport tagjait nem szabad írás közben elválasztani?

Figyeljétek meg a vers kéttagú szavainak az elválasztását! Milyen szempontot fedeztek fel az alábbi három csoport szavaiban?

*nyá-ri
tá-bor
sá-tor
hű-sét
szí-vünk*

*er-dő
röp-pen*

*lomb-ja
ont-ja*

Csupán a szavak, magánhangzóit olvassátok hangosan:

á - i
á - o

e - ő
ö - e

o - a
o - a

Hány mássalhangzót találtak a két magánhangzó között?

Egészítsétek ki a következő megállapításokat!

Az első csoportban a két magánhangzó között mássalhangzó van.

A második csoportban a két magánhangzó között mássalhangzó van.

A harmadik csoportban a két magánhangzó között mássalhangzó van.

Gyakorlás

1. Az alábbi szavak magánhangzói között hány mássalhangzót találtok? Alkossatok csoportokat!

*Köztük, golyó, egyes, kisebb, boltból, játszik,
fogtam, András, tőle, jobbra, tetszik, otthon.*

Írjátok le szótagolva is ezeket a szavakat!

2. Itt van egy szójáték. Mi lehet a szabálya?

aj - tó
tó - csa
csa - pat
pat - kó
kó - szál
szál - ka
ka - pál
pál - ca

Ki tud hosszabb szőláncot fűzni a következő szavakból indulva: *alma, kapu, lapos?*

3. Két szóban egy harmadikat rejtettünk el. Könnyen megtaláljátok, ha szótagokra bontjátok a szavakat:

<i>kérlek</i>	<i>várlak</i>	<i>térben</i>	<i>nedves</i>	
<i>pajtás</i>	<i>kapott</i>	<i>olló</i>	<i>bálban</i>	
<i>tejszín</i>	<i>padban</i>	<i>hozzá</i>	<i>porzik</i>	
<i>kályha</i>	<i>markos</i>		<i>jobbra</i>	<i>boltba</i>

A felismert szavakat írjátok le szótagolva!

4. A rajz segítségével egészítsétek ki a versikét!

*Én vagyok a
szörnyű*
*Nálam szörnyebb
..... nincs is.*

Ki tudja gyorsan, de érthetően elmondani a versikét? Gyakoroljátok! Vegyétek magnetofonra, és hallgassátok vissza!

